

ELS GEGANTS DE MOIÀ (1883-1983)

Jaume Clarà i Arisa
Marta de Planell i Mas

RESUM

La presència dels gegants a Moià s'inicia l'any 1883, amb una parella destruïda en 1936 i de la qual es conserva el cap de la geganta (construït de nou en 1904, obra de Lambert Escaler). Els segons, els Reis Catòlics, s'estrenaren en 1944. L'article estudia el moviment geganter a Moià (capgrossos, geganters i músics, macers) fins a 1983, data de constitució de la Colla Gegantera.

L'origen dels gegants

L'origen dels gegants, així com d'altres elements festius del folklore dels nostres pobles, es remunta, segons coincideixen a dir tots els estudiosos del tema, a les celebracions de la festivitat de Corpus Christi.¹ La festa de

1. L'obra fonamental sobre el tema és la de Joan AMADES, *Gegants, nans i altres entremesos*, publicada l'any 1934 (hem consultat la reedició de Palma de Mallorca: [etc.]: José J. de Olañeta, 1983, amb pròleg de Bienve Moya, dins la col·lecció Arxiu de Tradicions Populars, núm. 45). En l'actualitat, qui ha posat al dia i ampliat el coneixement sobre el fenomen geganter és Jan GRAU I MARTÍ, amb una abundant producció d'articles i introduccions a monografies locals; l'obra que ofereix una millor síntesi del tema és *Gegants*, Barcelona: Columna, 1996 (Terra Nostra; 37). Seguim aquestes obres en la redacció de la introducció. Fa poc s'ha publicat també el llibre de Lluís ARDEVOL I JULIÀ (dir.), *Catàleg de gegants centenaris de Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2015, que dedica les pp. 204-205 als gegants de Moià, si bé amb alguna imprecisió.

L'exaltació del Cos de Crist va ser introduïda durant el segle XIII com una activitat lúdica dedicada a l'Eucaristia, separada de les celebracions de Setmana Santa i situada en el temps de pas de la primavera a l'estiu. El papa Urbà IV la va estendre a tota l'Església l'any 1264 i a principis del segle següent, en 1317, el papa Joan XXII va universalitzar-ne la celebració. A Barcelona se sap que ja se celebrava la processó l'any 1320.

La processó fou de seguida l'element més popular de la diada. Jan Grau esmenta quatre grups d'elements que en formaven part. Un primer, el constituïen elements boscars i florals de l'època de l'any, on es fa present el culte a la natura i s'entronca amb rituals anteriors al cristianisme. Un segon grup és representat per les forces vives de la població: autoritats, gremis, estaments, convents, confraries, etc. amb la seva simbologia d'estendards i uniformes. En tercer lloc, el conjunt de mites antics format per gegants, dracs, àlrigues, víbries..., símbols antics cristianitzats, cada un dels quals representava algun passatge de les Sagrades Escripures. Finalment, un quart grup amb elements repetitius de la festa del Dijous Sant, però amb un caire més alegre: lluita entre el bé i el mal (àngels i dimonis, moros i cristians), culte a la fertilitat (ou com balla).

Els gegants, l'origen dels quals es perd en temps remots, es consolidarien com un dels elements festius de la processó de Corpus. La primera notícia documentada a Catalunya sobre la presència d'un gegant apareix en el *Llibre de les solemnitats de Barcelona* l'any 1424, en què s'esmenta «Lo rei David ab lo giguant». En aquest punt, però, hi ha divergències: mentre Amades i altres autors consideren que en aquesta època els gegants eren homes enfilats dalt de xanques —no situen el primer gegant tal com els coneixem actualment fins l'any 1601—, Grau sí que considera que el «giguant» de 1424 ja era un gegant a l'estil actual. Durant el segle XV també hi ha documentada la presència de gegants a Anglaterra, França, Alemanya, Holanda i Bèlgica.

A Catalunya, i segons l'obra citada de Joan Amades, es coneix la presència de gegants ja en el segle XV a Vic (se'n troben dades de l'any 1493), durant el segle XVI a Girona i Vilafranca del Penedès, durant el segle XVII a Manresa, Tortosa, Reus i Torroella de Montgrí, i durant el segle XVIII a Berga, Valls, Olot, Tarragona, l'Arboç del Penedès i Igualada. Si bé aquesta llista és sense dubte incompleta i pot haver estat modificada amb l'aparició de noves dades, sí que dóna la idea de l'extensió —sempre, però, relativa— d'aquest element festiu.

No es coneix que hi hagués cap gegant a Moià durant aquests segles, però sí cal destacar que del taller moianès del gravador Pere Abadal sorgí la primera representació impresa a Catalunya d'una parella de gegants. Es tracta de l'estampa, datada al voltant de 1676 i coneguda com a *Auca del Sol i de la Lluna*, formada per quaranta-vuit vinyetes rodones amb diferents objectes i personatges propis de la tradició cultural del segle XVII.² Dues

de les vinyetes representen un gegant, amb barret i una porra amb esperons, i una geganta, amb ventall (fig. 1).

La història dels gegants, segons conclouen els estudiosos, viu èpoques de més esplendor i altres de crisi. El segle XVIII, per exemple, fou una època de retrocés, en què s'intentà fer desaparèixer els elements profans de les processons, però la voluntat popular s'acabà imposant i aquests s'hi mantingueren. En canvi, durant el segle XIX, sobretot el darrer terç, es visqué un període de revifament d'algunes tradicions, en paral·lel al sorgiment del catalanisme, primer cultural i després també polític, que cristal·litzaren en la trobada gegantera de Barcelona de l'any 1902.

Fig. 1. Dues de les quaranta-vuit vinyetes de l'*Auca del Sol i de la Lluna*, de Pere Abadal (ca. 1676), que representen una parella de gegants (Biblioteca de Catalunya)

Els primers gegants de Moià

A l'Arxiu Històric de Moià es conserva un retall de paper, amb una anotació manuscrita anònima, que per la cal·ligrafia podem atribuir a la mà de Mn. Pere Bertran, i datable probablement durant la primera o la segona dècada del segle passat. L'anotació diu així:

*Els gegants actuals del municipi els hi foren donats en el any 1883 amb motiu del Centenari del Colegi de la Escola Pia, per la família Bussanya que 'ls tenien per la seva distracció, i dels forasters, que n'hi anaven molts. Avans no crec que hi haguessen gegants.*³

De les afirmacions que es fan en aquesta nota, només hem pogut confirmar documentalment la presència de gegants a Moià durant la celebració dels actes del segon centenari de l'Escola Pia. El publicista catòlic Fèlix Sardà i Salvany, convidat a les celebracions, dedicà una àmplia crònica a glossar el segon centenari des de les pàgines de la *Revista Popular* que ell mateix dirigia. En parlar de la processó del dia 7 de setembre de 1883 esmenta:

Lo anunciado en el programa oficial se verificó con exactitud. Los ilustrísimos y

2. BIBLIOTECA DE CATALUNYA, *Catàleg del Fons Abadal de la Biblioteca de Catalunya*. A cura d'Immaculada Socías Batet, Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2006, p. 34; vegeu també Joan AMADES, *Gegants, nans i altres entremesos*, p. 59.
3. Arxiu Històric de Moià (AHM), Fons Llogari Picanyol, núm. 837. El P. Llogari Picanyol ja havia publicat el text, amb algun lleuger retoc, a *Estudios históricos sobre Moyá: primer suplemento trienal de «Modilianum»*, 1963, p. 29.

reverendísimos Obispos de Vich y de Lérida fueron sucesivamente recibidos á la entrada de la poblacion por la Comunidad de la Escuela-Pia, la de la Parroquia y la Corporacion municipal. Precedian música y bastoneros. Despues se añadieron los gigantes. La Comunidad parroquial y el Municipio con la autoridad militar, representada por un señor Brigadier de gran gala con dos ayudantes, fué cada dia corporativamente y con música á los divinos Oficios del Colegio...⁴

El programa oficial dels actes del segon centenari escolapi no esmenta la presència dels gegants. I, segons la crònica citada, aquests no participaren en la processó des del principi sinó que s'hi afegiren després. Això ens fa pensar que, si la rebuda dels bisbes de Vic i de Lleida fou, com era tradicional, al Poble Nou, els gegants potser s'afegiren al seguici en passar per davant de can Bussanya, a la plaça Major.

Però, qui era la família Bussanya, donant de la parella de gegants? Ramon Bussanya i Santaló (1822?-1913) i la seva muller, Avel·lina Gibert i Riera (1833?-1923), havien nascut i vivien a Barcelona. Ramon Bussanya era fill de Ramon Bussanya i Macià (ca. 1785-1859), fill de Moià, diputat liberal a les Corts espanyoles durant el trienni liberal.⁵ Propietari del mas Bossanya, d'on procedia la família, del mas Vila-rasa i del Molí d'en Pujol, en el terme de Moià, el seu negoci principal el constituïa la naviliera Busaña y Compañía, amb importants interessos a la ciutat andalusa de Sevilla; entre altres càrrecs, formava part de la junta d'accionistes de la Caixa d'Estalvis de Barcelona. La residència familiar la tenien establerta a Barcelona, a la plaça del duc de Medinaceli, i, com a mínim, disposaven de residències a Cornellà de Llobregat —per part d'Avel·lina Gibert— i a Moià, on, a més dels masos, tenien casa parada al centre de la vila, a la plaça Major; una casa que a la mort dels dos cònjuges, sense descendència, passà a la parròquia de Moià per a ser destinada a casa rectoral, funció que encara compleix en l'actualitat.

Segons la nota que hem atribuït a Mn. Pere Bertran, els gegants que donaren al municipi «els tenien per la seva distracció i dels forasters, que n'hi anaven molts». Aquesta afirmació sempre ha estat interpretada com que la família Bussanya els tingué a la seva casa de Barcelona per a les festes familiars. La veritat, però, és que el redactat és confús i també podria ser que els tinguessin en alguna segona residència, a Cornellà de Llobregat o, menys versemblantment, a Moià mateix.

4. F. S. y S. [Félix SARDÀ Y SALVANY], «El centenario de Moyá», *Revista Popular*, 13 setembre 1883, p. 183. El conjunt de la crònica fou publicada, en set parts, entre el 9 d'agost i el 20 de setembre de 1883. En canvi, no fan cap esment a la presència dels gegants les cròniques de L.M. de Ll. (Luis María de LLAUDER), «Las fiestas de Moyá», *El Correo Catalán*, 10, 11 i 12 setembre 1883, ni les de Cayetano CORNET Y MAS, «Correspondencias particulares del Diario de Barcelona», *Diario de Barcelona*, 9, 10 i 11 setembre 1883.

5. Sobre Ramon Bussanya i Santaló, vegeu Pau ALEGRE I NADAL, «El notari i polític moianès Ramon Bussanya: notícia biogràfica», *Modilianum*, 39 (2008), pp. 9-26.

Malgrat que l'obsequi es produí amb motiu dels actes del segon centenari de l'Escola Pia, el destinatari del regal —també segons la redacció de la nota manuscrita— fou el municipi. De la mateixa manera n'hauria pogut ser receptora l'Escola Pia, per a destinar-los a les seves celebracions, o encara amb més raó, la confraria de la Minerva o la confraria Major, les encarregades d'organitzar les processons de Corpus i de la Festa Major, respectivament, les dues diades en què tradicionalment sortien els gegants.

Si bé no en tenim cap prova documental que en mostri una relació directa, el regal de la família Bussanya al poble de Moià es podria interpretar com una manera de guanyar-se el favor dels moianesos, en uns moments en què la popularitat dels Bussanya estava en un punt crític a causa de la qüestió de l'aigua. L'any 1869, Josep Coma havia comprat les aigües de Passarell i de la Font de l'Avi per tal d'abastir la seva fàbrica tèxtil i la finca de cal Cristo amb sis plomes de 2.000 litres cada una i havia fet cessió de l'aigua restant al municipi de Moià. Ramon Bussanya, propietari del Molí d'en Pujol, i Baltasar Ferrer, marquès de Puerto Nuevo i propietari de Castellnou, es consideraren perjudicats per l'acció de Coma i iniciaren un plet que es perllongaria fins a principis del segle xx. Aquest plet, en què Bussanya i Puerto Nuevo demanaven que l'aigua retornés a la riera, ocasionà més d'una vegada que el jutge de primera instància de Manresa dictaminés a favor d'ells. Així, el desembre de 1877 el poble s'havia quedat pràcticament sense aigua i el mateix tornaria a succeir el juliol de 1880. Per l'agost de 1878, un escrit signat per 239 moianesos reclamava a Ramon Bussanya que complís la promesa que havia fet l'any anterior de cedir sis plomes d'aigua per a les fonts públiques de la població.⁶ Els períodes d'escassetat d'aigua a les fonts públiques se solucionaren abans que es posés fi al plet judicial. L'obsequi dels gegants, l'any 1883, podia ser una manera de guanyar-se el favor dels moianesos: no ho sabem, però sí que és clar que el fet s'emmarca en un moment de crispació i conflictivitat al voltant de l'abastament d'aigua a la vila.

D'aquests primers gegants moianesos no en tenim cap document gràfic fins a principis del segle xx, però tot fa suposar que el gegant de 1883 és el mateix que sortí pels carrers de la vila fins a l'any 1936. O sigui, un gegant vestit de moro, tipologia gegantera que segons Joan Amades es posà de moda a Catalunya després de la victòria de les tropes espanyoles a la guerra d'Àfrica en 1859-1860.⁷

En canvi, coneixem menys com devia ser la geganta de 1883, perquè el seu cap fou fet de nou l'any 1904 —com veurem en l'apartat següent— i no en conservem cap imatge ni cap descripció; però de ben segur que, com la

6. Arxiu de l'Ajuntament de Moià, Actes municipals; AHM, Fons Llogari Picanyol, núm. 917.

7. Joan AMADES, *Gegants, nans i altres entremesos*, p. 70.

Fig. 2. Primera fotografia coneguda dels gegants de Moià, amb els primers capgrossos, sortint de la casa de la vila, el dia 15 d'agost de 1906 (fot. Joaquim Gomis © Hereus de Joaquim Gomis. Fundació Joan Miró, Barcelona)

geganta de 1904 i la de molts llocs de Catalunya, no anava vestida amb estil moresc sinó seguint més o menys les modes de la societat catalana de l'època.

Les primeres notícies de gegants posteriors a 1883 i l'adquisició dels primers capgrossos

Després de la participació dels gegants en la processó de les festes del segon centenari de l'Escola Pia, el 7 de setembre de 1883, no tornem a trobar cap referència concreta sobre els gegants moianesos fins per la Festa Major de l'any 1901. Ni una petita crònica sobre els actes de la Festa Major de 1887 publicada pel *Diario de Barcelona* el 19 d'agost d'aquell any, ni les que escrigué Joaquim Otzet sobre la Festa Major de 1894 per a *La Vanguardia*,⁸ no fan cap esment dels gegants, però tampoc de la processó del dia de la Mare de Déu Assumpta.

8. Els esborranys es conserven a AHM, fons entitats, llibre «Apuntes-cuentas corrientes de notaría»; foren publicades a *La Vanguardia* els dies 18 d'agost de 1894 (pp. 2-3) i 23 d'agost de 1894 (p. 3).

Fig. 2. Detall de la primera foto dels gegants i capgrossos (fot. Joaquim Gois (c) Hereus de Joaquim Gomis. Fundació Joan Miró, Barcelona)

No és fins a l'anotació del dietari de Mn. Evarist Morató corresponent al 15 d'agost de 1901 que trobem de nou la presència dels gegants:

La festa majó del present any revestí una solemnitat desacostumada. Per la part religiosa hi hagué ofici solemne de glòria ab sermó per M. Joseph Palou, vicari. En la tarde professó lluída portant lo pendó lo Sr. Miret comandant y jefe del somatén y las borlas lo Sr. Arcalde y Sr. Pelfort, diputat provincial del nostre districte. Ofici de difunts ab oració fúnebre per lo P. Teixidor, escolapi, fill de Moyà. Per la part cívica, cent abonos als pobres, tres tronadas, castell de foch, pasa-calles, estreno de dos nanos, y surtida dels Gegants, etc.⁹

De l'anotació de Mn. Evarist Morató es desprèn que la Festa Major de 1901 «revestí una solemnitat desacostumada». La renovació d'aquesta data del calendari festiu s'havia iniciat l'any 1896, quan l'ajuntament, veient la situació precària en què es trobava la Festa, decidí assumir el lloguer de l'orquestra i altres despeses que es consideressin necessàries.¹⁰ L'any

9. Mn. Evarist MORATÓ, *Breu resenya de lo més notable ocorregut en Moyà desde l'any 1900 fins al 1919*, manuscrit inèdit. Agraïm a Agustí Vives les facilitats per a la seva consulta.

10. «En uso de la palabra el Sr. Presidente manifiesta que es cosa de todos por demás sabida la gran indiferencia y marasmo que de algunos años á esta parte demuestra

1900 ja trobem que l'ajuntament contracta un castell de focs per a la Festa Major,¹¹ en 1903 s'estrenarà per a la processó solemne del 15 d'agost un nou penó principal i en 1904 se celebraran uns importants Jocs Florals i es crearà la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter. Per tant, 1901 és un graó més en aquest procés de renovació i consolidació de la Festa Major moianesa. Però, per la manera amb què Mn. Morató ho expressa, la «surtida dels Gegants» de 1901 no sembla pas que fos un fet innovador, ni molt menys una recuperació.

Què havia passat, per tant, amb els gegants des de 1883 fins a 1901? Si la família Bussanya els havia regalat al municipi, semblaria lògic que les despeses que ocasionaven les seves sortides i el seu manteniment anessin a càrrec de l'ajuntament. Però la primera referència a despeses que apareix en les actes municipals data del 31 de maig de 1903, quan el consistori acorda fer els vestits nous dels gegants.¹² I, en els llibres de comptes de l'ajuntament, les primeres despeses corresponents de manera específica a la sortida dels gegants són del Corpus de 1904.¹³ Amb tot, no es pot descartar que les despeses de les sortides dels gegants quedessin englobades, durant els primers anys del segle xx, en un epígraf més ampli dedicat al conjunt de la Festa Major o de Corpus.

Una segona possibilitat era que les despeses de les sortides dels gegants en les processons de Corpus i de la Festa Major fossin assumides per les dues confraries que tenien a càrrec la seva organització: la confraria de la Minerva, per a la processó de Corpus, i la confraria Major o de la Mare de Déu de Misericòrdia, per a la del 15 d'agost. Però la consulta dels llibres de comptes d'ambdues confraries confirma sense cap mena de dubte que els gegants no estaven a càrrec seu.

En tercer lloc, tampoc no es pot descartar que fins a principis del segle xx la família Bussanya, a més d'haver fet donació dels gegants al poble, continués tenint cura del seu manteniment. La manca de documentació fa que no tinguem cap element que avaluï aquesta hipòtesi.

el vecindario á la celebracion de funciones y festejos, al extremo de que pasa casi desapercibido el día de la fiesta mayor, y que como quiera que este estado de cosas redunde en perjuicio de los intereses generales, era de parecer y proponía que en el año actual el Ayuntamiento tome la iniciativa en la celebracion de la fiesta mayor contratando la orquesta y demás que para mayor lucidez y esparcimiento se considere necesario, procurando de este modo mayor afluencia de forasteros que en los años anteriores» (Arxiu de l'Ajuntament de Moià, Actes municipals, 12 juliol 1896).

11. Arxiu de l'Ajuntament de Moià, Actes municipals, 1 juliol 1900. Fins aleshores només es feien castells de focs en ocasions assenyalades (per exemple, en els actes del segon centenari de l'Escola Pia).
12. En aquesta i en altres ocasions en què no citem la font, seguim el buidatge de les actes municipals realitzat per Salvador Farràs. També s'esmenta el nou vestuari dels gegants a *La Veu de Catalunya*, 13 de juliol de 1903, ed. del matí, p. 3.
13. Arxiu de l'Ajuntament de Moià, Actes municipals, 26 juny 1904.

Finalment, una quarta possibilitat seria que els gegants haguessin estat tota o bona part del període comprès entre 1883 i 1901 sense sortir.

De moment, la documentació disponible només ens permet de dir que l'any 1901 participaren en els actes de la Festa Major i que, pel redactat de la crònica de Mn. Evarist Morató, no sembla que fos el primer any que hi participessin.

Els que sí que s'estrenaren en 1901 van ser la primera parella de capgrossos de què disposà la vila de Moià. Foren comprats entre el 10 i el 12 d'agost en un lloc no precisat de Barcelona pel secretari municipal, Feliu Canet, i costaren 47'86 pessetes. Els capgrossos pròpiament dits valgueren 40 pessetes, la roba per als vestits 5, i les restants 2'86 s'esmerçaren en «hilo, adornos y trabajos de confección».¹⁴ No sabem fins quan acompanyaren els gegants, però no creiem que duressin gaires anys. En les factures per la conducció de gegants, hi ha constància del pagament per portar els capgrossos només fins a 1907, el mateix any en què són esmentats per darrera vegada en un programa de la Festa Major. Durant la dècada següent els programes es refereixen a «comparses», però no sembla que en aquests moments aquest terme es refereixi a la parella de capgrossos. En una fotografia de la Festa Major de 1906 (fig. 2), els veiem, acompanyats pel flabiolaire, precedint els gegants davant l'aleshores casa de la vila. Eren de cara rodona, celles marcades i nas llarg, diferenciant-se un per tenir el cabell frontal amb les ondes ben marcades mentre que en l'altre destacaven unes abundants patilles pintades i la boca més oberta. La fotografia evidencia que els capgrossos eren portats, en aquells moments, per homes i no pas per canalla.¹⁵

El nou cap de la geganta, obra de Lambert Escaler (1904)

Tant si havien sortit amb assiduitat des de 1883 com si no, el pas del temps degué causar importants desperfectes en la parella de gegants. Ja hem vist que l'any 1903 l'ajuntament encarregava de fer-los uns vestits nous, feina que no hem trobat reflectida dins les despeses municipals d'aquest any.

Però els desperfectes de la geganta devien ser de tanta consideració que l'any següent es decidia, primer la seva reparació i, al cap de quinze dies, fer nou el cap si el seu cost no excedia de la xifra de cent pessetes.¹⁶

14. AHM, Compte general, 1901.

15. Una altra fotografia del mateix dia en què apareixen els gegants, i només un dels dos capgrossos, fou publicada en la versió castellana de la biografia de Francesc Viñas (Luigi DE GREGORI, *Francisco Viñas, el gran tenor español, fundador de la Liga de Defensa del Árbol Frutal*, Barcelona, 1936, p. 141).

16. «Y finalmente se acordó practicar algunas reparaciones á la Giganta que posee este Municipio, quedando autorizado el Sr. Presidente para que en su viaje á la Capital provea lo que mejor convenga ó proponga lo que juzgue conveniente.» (Arxiu de l'Ajuntament de Moià, Actes municipals, 6 juny 1904); «Adquirir la cabeza para la

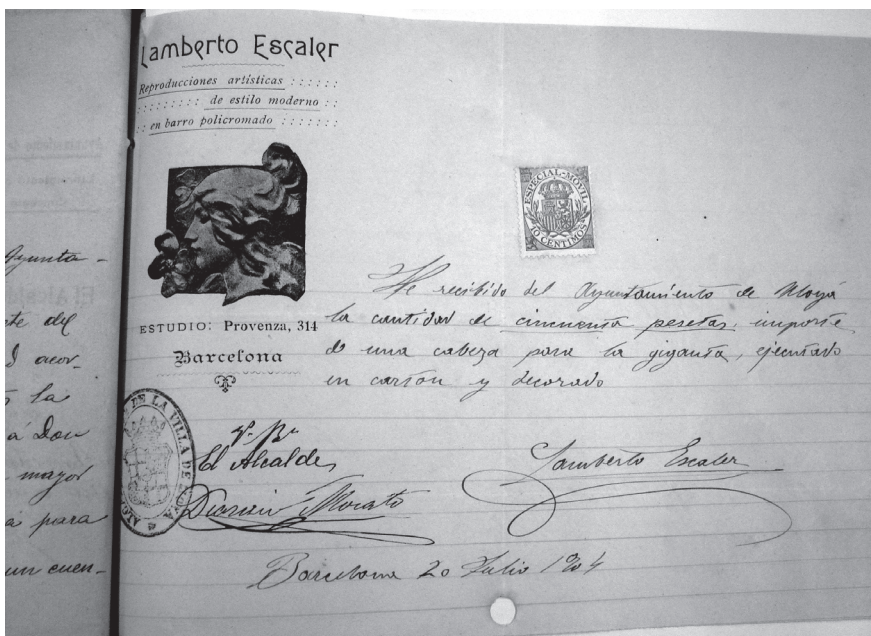

Fig. 3. Factura de la confecció del cap de la geganta per Lambert Escaler, del 20 de juliol de 1904 (AHM, Compte general, 1904)

La compra, tramitada novament pel secretari municipal, Feliu Canet, sobrepassà el pressupost en vint-i-cinc pessetes. Així, segons les factures que es conserven a l'Arxiu Històric de Moià, es pagaren cinquanta pessetes a «Lamberto Escaler, Reproducciones artísticas de estilo moderno en barro policromado», amb taller al carrer de Provença, 314, de Barcelona, per «una cabeza para la giganta, ejecutado en carton y decorado» (factura del 20 de juliol de 1904, fig. 3); cinquanta pessetes més a «Peluquería de Adolfo Casajuana», del carrer de Mendizábal (actualment de la Junta de Comerç), núm. 6, també de Barcelona, per «la confeccion de una peluca de giganta pelo negro» (factura del 3 d'agost de 1904), i finalment, les restants vint-i-cinc pessetes van a nom del mateix Canet el 10 d'agost per tres conceptes: quinze pessetes per «pintas y arrecadas de la giganta», cinc pessetes per una caixa per a enviar-ho i cinc pessetes més per les despeses de tramesa de Barcelona a Moià.

El més destacable de la manufactura del nou cap és que fou encarregat a Lambert Escaler i Milà (Vilafranca del Penedès, 1874 - Barcelona, 1957), un artista que treballà dins el moviment del modernisme i que, si bé no acon-

giganta que posee este Municipio y que figura en las funciones cívicas y religiosas que se celebran en esta villa, con tal que su importe no exceda de cien pesetas» (Arxiu de l'Ajuntament de Moià, Actes municipals, 19 juny 1904).

seguí el renom de les grans figures, sí que és característic d'una «constel·lació veritable de petits grans mestres que van fer possible que aquest moviment esdevingués allò en què es convertí».¹⁷ Artista polifacètic, Escaler fou escriptor d'obres de teatre, pintor d'aquarel·les, decorador d'interiors, autor de conjunts escultòrics aplicats a edificis, però on excel·lí més fou en l'escultura de terracota, en què s'especialitzà en la realització de caps femenins.

Entre la seva producció d'innombrables objectes artístics, també tenen un lloc destacat la construcció de gegants i capgrossos, entre els quals destaquen els capgrossos de Vilanova i la Geltrú, d'una data tan tardana com 1949. La dedicació a aquest món entronca amb la història familiar. El seu pare,

Benet Escaler i Ullastre, fill de Torelló, es traslladà a Barcelona, on obrí una sastreria especialitzada en objectes teatrals. En una data no precisada, però al voltant de 1868, deixà aquest establiment per ocupar-se d'una botiga de venda de sants que ja existia, segurament des dels volts de 1838, i que ell rebatejà amb el nom de «El Ingenio» i reorientà cap a l'elaboració de motius i complements festius i des d'on popularitzà el cartró venecià com a material constructiu. En aquesta botiga treballà i es formà Lambert Escaler i també el seu germà Arcadi.

L'experiència a El Ingenio la combinà Lambert Escaler amb el mestratge de l'escultor Josep Campeny, del dibuixant humorístic Ramon Escaler i Ullastre —el seu oncle—, i de l'experiència d'un breu viatge d'estudis a París. L'època daurada de les seves terracotes policromades fou als primers anys de la vintena centúria, quan, amb el mostrar *Reproducciones artísticas*

Fig. 4. El cap de la geganta abans de la seva restauració, amb la corona incorporada l'any 1930 o poc abans (fot. J. Clarà)

17. Sobre aquest artista és ineludible la consulta de la biografia escrita per Juan Carlos BEJARANO, *Lambert Escaler*, Barcelona: Infiesta, 2005 (Gent Nostra; 130), d'on extraiem les principals dades d'aquest apartat.

en *barro policromado* (1903), obtingué un gran èxit de vendes. Per tant, l'encàrrec de l'Ajuntament de Moià perquè construís el cap de la geganta li arribà en el moment en què havia assolit un bon reconeixement professional; també cal destacar que la factura del cap no correspon a la raó social El Ingenio sinó al propi estudi de l'artista establert en el número 314 del carrer Provença de Barcelona. Això encara permet d'atorgar amb més seguretat l'autoria del cap de la geganta a Lambert Escaler; a més, el fet que el cap sobrevisqués a la destrucció de la parella de gegants durant la guerra civil i actualment formi part del fons del Museu de Moià, fa que la peça pugui ser considerada la més antiga d'aquesta tipologia que es conserva de Lambert Escaler.¹⁸

El cap de la geganta (fig. 4), la restauració del qual està en procés de realitzar-se en escriure's aquest article, fa 48,5 cm d'alçada per 31,5 cm en la part més ampla. Representa una noia jove, de faccions suaus, amb la barbeta una mica sortida, un nas un xic prominent i uns ulls malenconiosos, mig aclucats i subratllats per unes celles estilitzades. La boca closa és ressaltada per uns llavis que, la darrera vegada abans de la restauració, no havien estat pintats amb gaire fortuna. De les orelles pegen dues arracades formades cada una per tres monedes, dos centaus argentins de 1894, dos centaus francesos de 1911 i dos cèntims espanyols de 1905.¹⁹ No són, per tant, les arracades originals que s'adquiriren l'any 1904. En les primeres fotografies conegudes, les de 1906 i d'altres de la dècada de 1910, veiem que porta la perruca pentinada amb un monyo posterior envoltat per una cinta, més d'estil modernista. En els anys vint el pentinat ha canviat, deixant de tenir volum per veure'l més aixafat i amb clenxa a la dreta, fet que podria ser simplement fruit de la moda, sense descartar que s'hagués produït un canvi en la perruca de la geganta, si bé d'això no en tenim cap constància documental (fig. 5).

A finals dels anys vint —o, fins i tot, en 1930, data en què apareix amb la nova imatge en les fotografies— es reconverí la figura femenina de la geganta en una reina amb la incorporació d'una corona de llautó de reminiscències noucentistes, amb un escut rodó de la vila de Moià i, al seu damunt, un cairó on s'insereix un quadrat amb un mitja lluna oberta cap a l'esquerra.²⁰ Encara en l'actualitat, el cap de la geganta conserva un collaret curt que vol representar de perles, segurament el mateix que ja lluia

18. «Tot i així, l'antic drac d'Arenys de Mar o el del Liceu —avui desaparegut després del darrer incendi— es poden comptar com a possibles obres seves, segons Jan Grau; així com els capgrossos de Vilanova i la Geltrú, probablement la seva obra més coneguda en aquest terreny» (Juan Carlos BEJARANO, *Lambert Escaler*, p. 61).

19. La identificació de les monedes de les arracades és extreta de Salvador FARRÀS I TRIA, «Folklore moianès», *La Tosca*, març 1987, pp. [14]-[17].

20. En realitat, tant la mitja lluna com els quarters de l'escut moianès estan estampats al revés sobre el llautó.

Fig. 5. Els gegants, en la dècada de 1920, amb els nous vestits; el gegant ha afegit un turbant al casquet i la geganta va sense capa (col·l. Manel Alsina)

l'any 1930. Abans apareixia amb un collaret, també de perles, però molt més llarg, de doble volta.

El vestuari dels primers gegants

El primer vestit conegut de la geganta, confeccionat en 1903, és de color clar, de cos treballat i cenyit a la cintura, amb una capa de tres quarts també de color clar. Per la Festa Major de 1914 es reféu el cos i el vestit de la geganta.²¹ El nou vestit, de dues peces, era de color vermell, amb coll i punys; constava d'una franja central embotonada i amb un cinturó estret de color blau. No va tornar a incorporar una capa —llarga i de color clar— fins a 1930 o poc abans, segurament en el mateix moment en què va adoptar la corona.²²

El cap del gegant moro de Moià, segons les imatges que es conserven, tenia una mirada penetrant, trets que s'aguditzaven amb la presència d'una

21. Ajuntament de Moià, Actes municipals, 2 d'agost de 1914. Segons els comptes municipals, el 12 de desembre de 1919 es van pagar 12 pessetes a Fco. Iglésias «por el trabajo y material empleados en restaurar los gigantes», però no sabem en què va consistir aquesta restauració.

22. En la fotografia datada per Corpus de 1925 encara no porta la capa (vegeu-la en Jaume CLARÀ i ARISA, *Moià, 1875-1939, la vida d'un poble en imatges*, Moià: Ajuntament de Moià, [etc.], 1997, p. 199) i, en canvi, en les de l'any 1930, sí (figs. 6 i 7).

Fig. 6. Els gegants i el Pollo, a Sabadell, el dia 3 d'agost de 1930 (fot. Francesc Casañas, Arxiu Històric de Sabadell)

barba frondosa de cabell negre. Anava cobert amb un casquet vermell d'estil turc que culminava amb una mitja lluna oberta cap amunt amb una punta de llança al mig; cap a la dècada de 1920, el barret fou canviat o modificat, amb l'addició d'un turbant de tela groga de remembrances califals envoltant el casquet vermell, i amb unes llargues cintes de roba penjant fins a mig cos (fig. 5), que aviat devien fer-se malbé, perquè l'any 1930 ja no les porta. El vestit era de color rosa, amb la faixa groga i negra i la capa verda, segons la descripció de Salvador Orriols publicada a la revista *En Patufet*.²³

74

El gegant acostumava a portar un document a la mà dreta, encara que a vegades no hi porta res. Ella sovint tenia a la mà un ram de flors, si bé en algun moment sembla que portés un ventall plegat (en la fotografia de 1906, fig. 2) o bé un mocador (en la de 1930, fig. 6); en d'altres tampoc no porta res.

23. *En Patufet*, núm. 1223 (20 setembre 1927), p. 1022. El text, signat per «Salvador Orriols», il·lustra la foto dels dos gegants: «Els gegants de MOYÀ. Aquests gegants no són pas molt nous, car ningú es recorda ja de l'any que nasqueren, com tampoc no saben com es diuen, i clar, ja són un xic vellets. / La indumentària és força llampant, el gegant porta el capell color vermell i groc, el manto verd, vestit rosa, i la faixa groga i negra. / La geganta porta vestit vermell i el cinturó blau.»

Trobada de Sabadell i adquisició de dos nous capgrossos (1930)

Les tradicionals trobades geganteres que, amb major o menor concurrència, es fan en molts pobles del nostre país, són una tradició que es generalitza a partir de la dècada de 1960 i, sobretot, des de l'adveniment dels ajuntaments democràtics. Però hi ha alguns precedents a tenir en compte. El primer d'ells, una trobada gegantera a Barcelona, l'any 1902, en un moment en què anaven prenent força les festes de la Mercè. No ens consta que els gegants de Moià fossin convidats en aquesta trobada. Entre gegants i fabulari hi foren presents una vintena de delegacions, en una època en què no era fàcil el seu transport.²⁴

S'hagué d'esperar gairebé tres dècades perquè una ciutat s'atrevis a repetir una trobada gegantera. I aquesta fou Sabadell. Segons Marta Ibàñez,²⁵ la raó de la convocatòria es degué a l'estrena a Sabadell, l'any anterior, d'una parella de gegants nous, juntament amb una època en què es potenciaven els actes de festa major per a atreure-hi gent de fora —de la mateixa manera que en edicions anteriors s'havien fet trobades d'orfeons, bandes, colles sardanistes i altres tipus de societats i activitats—. En la trobada de Sabadell hi van participar les dues parelles de gegants de Sabadell, els de Santa Madrona, Santa Mònica i el Poble Sec, de Barcelona, els de l'Arboç, els de Vic acompanyats del Cap de Llúpia, els de Terrassa, els de Manresa, els de Mataró i els de Moià, a més d'alguna parella de gegants llogada per l'organització. Altres poblacions hi foren convidades, però desistiren per raons diverses.²⁶

L'alcalde de Sabadell, Joan Farreras, amb carta de 4 de juliol, informava l'Ajuntament de Moià de la celebració, el dia 1 d'agost, de «una majestuosa cavalcada de Gegants i Testards (nanos)» i demanava que l'ajuntament moianès els cedís «els gegants i demás comparseria».²⁷ La resposta moianesa degué ser positiva, perquè, el dia 1 d'agost, els dos gegants moianesos, acompanyats pel Pollo, foren presents a la ciutat vallesana (fig. 6). L'Ajuntament de Sabadell pagà 175 pessetes a «Moià, per la conducció dels gegants», sense que s'hi incloguin, com en altres casos, despeses de transport ni manutenció.²⁸ Com a record de la participació, cada poble rebé una medalla commemorativa, que no sabem pas que encara es conservi a Moià.²⁹

24. Amadeu CARBÓ I MARTORELL, «Trobada Barcelona 1902: "gegants, nanos i monstros típics"», *Gegants*, núm. 30 (estiu 1995), pp. 7-11.

25. Sobre la trobada de gegants de Sabadell, vegeu Marta IBÀÑEZ, *Gegants de Sabadell: 150 anys d'història*, Tarragona: El Mèdol, 1996, pp. 103-113.

26. Així, no hi anaren els gegants de Tarragona, Igualada, Reus, Olot, Centelles, Cardona, Valls, Canet, Vilafranca, Tivissa, Torelló, Sitges, les Planes d'Hostoles, Solsona, Sant Feliu de Pallerols i Montblanc.

27. AHM, Correspondència, Entrades, 1930.

28. Marta IBÀÑEZ, *Gegants de Sabadell ...*, p. 110.

29. Marta IBÀÑEZ, *Gegants de Sabadell ...*, p. 112, reproduïx la que conserven a l'Arboç.

Dues setmanes després d'anar a Terrassa, els gegants de Moià participaven en la festa major local d'aquell any (fig. 7). Una festa major en què es va celebrar el vint-i-cinquè aniversari de la Festa de l'Arbre Fruiter, amb una cavalcada agrícola que no revestí l'esplendor de la dels anys 1905 i 1906, però que sí que representà un gran esdeveniment. Probablement per aquest motiu, s'estrenaren una nova parella de capgrossos, la segona de què disposà Moià després de la de 1901 (documentada, com hem dit, fins al 1907).³⁰ Encara que en la documentació municipal no hem trobat cap factura de la seva adquisició, foren comprats de ben segur a la botiga barcelonina El Ingenio. Correspon als models números 1 i 2 del seu catàleg de 1929,³¹ que eren els més grossos que oferien (70 cm d'alçada) i també els més cars (77 pessetes la unitat). Representaven dos personatges del segle XVIII, amb perruca i barret de tres puntes, un d'ells rialler i l'altre desdentegat. Cada capgròs portava una guardiola de fusta, confeccionada per Joan Oller.³²

Els geganters i els músics d'abans de la guerra

El primer nom propi que hem trobat relacionat amb la conducció dels gegants moianesos és el de Salvador Ordeix i Vilà. Teixidor de cinquanta-un anys domiciliat al carrer de les Joies número 25, segons el padró de 1910, és conegut sobretot per haver treballat amb Víctor Roqueta en la instal·lació de la primera central elèctrica a Moià, l'any 1907, i per haver donat lloc a la nissaga d'electricistes encara existent en l'actualitat. El seu nét, Joan Ordeix i Serra, ens ha confirmat que, segons la tradició familiar, Salvador Ordeix feia ballar la geganta. La primera factura que hem trobat, datada del 10 de juny de 1906, va en nom seu i es refereix a la sortida per la processó de Corpus, per la qual cobrà la quantitat de vint-i-dues pessetes. D'aquest any no es conserva cap anotació de pagament per la processó de la Festa Major. Salvador Ordeix apareix com l'encarregat de portar els gegants fins al Corpus de 1923.

Durant aquest període només hi ha dos anys, 1907 i 1909, en què les factures per les sortides de Corpus i de la Festa Major van en nom d'una altra persona, concretament de Josep Vilardell. Segurament es tracta de Josep Vilardell i Grasetas, teixidor, de cinquanta-dos anys en 1910 i domiciliat al carrer del Vall número 5, i que l'any 1913 seria nomenat regidor de l'Ajuntament de Moià.

30. La crònica de la cavalcada esmenta: «La Cavalcata s'organitzà de la següent manera: Gegants, cap grossos (estrenats aquest any), pollo, garrofins, guió del Ajuntament, portant-lo un home montat a cavall, carrosses, orquestra ...» («Festa Major», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, setembre 1930, pp. 1-4).

31. Segons s'aprecia en les il·lustracions publicades per Marta IBÁÑEZ, *Gegants de Sabadell* ..., p. 44.

32. «Fer 2 capsetas pals cabasuts» costaren 3 pessetes (factura del Taller de Carpinteria Juan Oller, amb data 20 d'agost de 1930) (AHM, Compte general, 1930).

Fig. 7. Els gegants, precedits pels Garrofins, baixen pel carrer de Sant Josep encapçalant la cavalcada de la Festa de l'Arbre Fruiter de 1930; al costat, els dos capgrossos que s'estrenaven, amb les seves guardioles (col·l. Manel Alsina)

A partir de 1923, les dades de la comptabilitat municipal són menys explícites en aquestes qüestions, i des d'aleshores i fins a l'esclat de la guerra civil disposem de menys anotacions personalitzades. Qui sembla que tingué cura del càrrec amb més continuïtat fou Joan Cabaner, que signà factures entre 1929 i 1932.³³ Abans ho havia fet Josep Pascual (Corpus de 1926) i també hi consta Francesc Pascual (Festa Major de 1931).

Alguna factura permet de tenir una idea més clara del nombre de persones que intervenien en les sortides geganteres de principis del segle passat. El 10 de setembre de 1907, Josep Vilardell presentava a l'ajuntament el compte de les despeses ocasionades amb motiu de la Festa Major. En primer lloc, es pagaven cinc pessetes a quatre homes per portar els dos gegants i els dos capgrossos; val la pena fer notar que és de les poques ocasions en què s'assimilen els preus dels portadors de gegants i capgrossos i que, a més —com hem fet notar en parlar de la primera fotografia coneguda (fig. 2)—, aquests darrers són duts per persones grans; més endavant els nans sempre seran portats per canalla no remunerada. En segon lloc, es paga un duro al flabiolaire que proporciona la música per a fer ballar els gegants. En tercer lloc, un altre duro al Pollo, la figura tradicional moianesa que, des de feia uns quants anys s'havia incorporat també a les celebracions de la Festa Major.³⁴ En quart lloc, i a meitat de preu, es pagava un duro en total a dos nois que acompanyaven els gegants, de ben segur que per a servir-los de guia i evitar ensopegades. Finalment, en cinquè i darrer lloc, l'any 1907 es pagaven deu pessetes a «dos muchachas, para peinar, vestir y desnudar la Gigantesa en estos días y el de Corpus último»; per tant, la perruca de cabell natural de la geganta requeria tenir-ne una bona cura, cosa que no sembla que hagi de succeir amb el gegant, malgrat tenir també barba i cabells que de ben segur eren igualment naturals.

El més habitual, però, és que les factures no especifiquin tant i només s'hi faci constar el pagament per als portadors dels gegants, per al Pollo i per al músic. I encara la figura d'aquest darrer es presenta imprecisa, perquè no es detalla l'instrument. Només sabem que es tractava d'un flabiolaire l'any 1907, d'un «tamborilero» en 1915 i d'un «gaitero» en 1917. De tota manera, el més habitual era l'acompanyament de flabiol; un dels flabiolaires que acompanyaren als gegants durant aquesta època fou Francesc Pascual.³⁵

33. Per la Festa Major de 1929 apareix com a Josep Cabaner, però creiem que es tracta d'un error.

34. Sobre el Pollo, vegeu Jaume CLARÀ I ARISA, «El Pollo o el Jutge: evolució de l'esperriot moianès», *Modilianum*, núm. 39 (2008), pp. 27-66.

35. L'any 1934 moria «Francesc Pasqual, conegut i simpàtic flavioler dels nostres gegants, garrofins, etc.» («Necrològica», *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, juliol [i.e. agost] 1934, pp. 6-7). Segurament és el flabiolaire que apareix en la foto de 1930 (fig. 7) i, potser, també el de 1906 (fig. 2).

Els gegants i capgrossos de després de la guerra

Els nous gegants, Isabel i Fernando (1944)

La guerra civil significà la destrucció d'una part important del patrimoni artístic moianès. Entre les peces que desaparegueren hi ha el gegant. La geganta tingué més sort i només perdé el cavallet i el vestit, mentre que el seu cap —com hem dit— encara avui es conserva al Museu de Moià. També sobrevisqueren els dos capgrossos. Malauradament, en cap de les cròniques personals escrites durant els anys de guerra no hi ha cap esment sobre la pèrdua o la recuperació d'aquestes figures festives. El cap de la geganta degué entrar en el Museu just acabada la guerra,³⁶ mentre que els capgrossos ja sortiren de nou al carrer el divendres 19 de maig del 1939 per celebrar la «festa de la Victòria».³⁷

Els mateixos dos capgrossos amb barret de tres puntes sortiren, al costat del Pollo, en les primeres festes majors de postguerra.³⁸ S'hagué d'esperar cinc anys, fins a la Festa Major de 1944, per a estrenar una nova parella de gegants i ampliar el nombre de capgrossos (fig. 8-9).

Així com els primers gegants no consta que mai tinguessin nom, els nous foren designats com a Isabel i Fernando, ja que en aquells moments era obligatori batejar totes les parelles amb el nom dels Reis Catòlics.³⁹ A més del nom, molts dels gegants de l'època, comprats a El Ingenio, tenen idèntica fisonomia, ja que foren fets amb els mateixos motlles.

La parella de gegants, juntament amb els capgrossos —dels quals parlarem en l'apartat següent— foren pagats per la colònia d'estiuejants. El programa de la Festa Major d'aquell any 1944 ho descriu amb el llenguatge propi de l'època:

Esta Ilustre y Real Villa, que en su seno y durante toda su historia se ha visto coronada por un sin fin de favores recibidos de sus patricios, que han hecho en parte la grandeza del pequeño pueblecito de la montaña, pero grande en espíritu, no pierde esa costumbre típica y tradicional que le han dado siempre los forasteros y por ello este año, como continuación a la vieja leyenda, surgen de espontáneo todos los familiares componentes de la COLONIA VERANIEGA, y de su pecunio particular regalan a la VILLA DE MOYÁ la GRAN COMPARSA

36. Apareix exposada en una de les sales del Museu en una fotografia de Just Renom, datable de l'any 1947.

37. Joan ESTEVANELL, *Vida quotidiana i salvació del patrimoni a la rereguarda: dietari de Joan Estevanell i Riera, Moià 1936-1940*, Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2010, p. 300.

38. El programa de la Festa Major de 1939 anunciava la sortida de «gigantes, cabezudos y el típico "Pollo"»; creiem que va ser un error produït per haver agafat com a base del programa algun dels programes anteriors a la guerra; els anys següents ja apareix, correctament, només «cabezudos y el típico "Pollo"».

39. Vegeu un cas semblant en M. Carme QUERALT I TOMÀS, «La solera de l'edat: 50è aniversari dels gegants d'Amposta», *Gegants*, 44 (hivern 1998), pp. 4-5.

Fig. 8. Estrena dels nous gegants de Moià, al Poble Nou, per la Festa Major del 1944 (Arxiu Històric de Moià)

DE FESTEJOS, que la componen: GIGANTES, OCHO CABEZUDOS y EL TÍPICO POLLO, con sus porreros correspondientes, desvirtuando así aquello de “lo de antes no volverá”.⁴⁰

Per la documentació conservada, no queda ben clar si la colònia d'estiuejants es va fer càrrec de totes les despeses o no. En la còpia de la invitació als actes de Festa Major que l'alcalde trameté al rector de Moià el 12 d'agost d'aquell any, esmentava que, «habiendo sido donado por los forasteros una comparsa compuesta de GIGANTES y CABEZUDOS, con mazers para las grandes ceremonias...». Uns dies abans la Comissió —suposadament de la Festa Major— adreçava a Josep Cirera Dalmau, propietari de la Fonda del Remei, una nota convidant els seus clients a col·laborar en un regal que limitava només a gegants i capgrossos:

40. «Saludo a los veraneantes», dins el Programa de la Festa Major de Moià de l'any 1944.

Fig. 9. La major part dels caggrossos nous, juntament amb els dos vells, el Pollo i els gegants, davant la Fonda del Remei, per la Festa Major de 1944 (Arxiu Històric de Mojà)

Habiéndose ofrecido el honor a todos los veraneantes residentes en el término de Moyá para el regalo de la comparsa de Gigantes y Cabezudos que se estrenará con gran brillantez en la Fiesta Mayor, y no queriendo esta Comisión quede ni un solo veraniego sin la correspondiente invitación a la suscripción abierta, se le ruega a V. como propietario de la «Fonda del Remedio», lo notifique a sus clientes y en caso de haber algún donante, rogamus lo recaude y lo ingrese en los Fondos de la Comisión; debo significarle que el sobrante de esta recaudación será destinado a la Fiesta Mayor del Pobre.⁴¹

Finalment, la revista *La Tosca*, en fer un resum de les principals efemèrides succeïdes des del final de la guerra fins a la fundació de la revista, l'any 1947, ampliava el finançament a la «suscripción de los veraneantes y pueblo».⁴²

41. AHM, Correspondència, Sortides, 1944.

El dia de l'estrena, el gegant ja lluia, a més del vestit, una capa. En canvi, la geganta encara no, com s'aprecia en les fotografies d'aquell dia (fig. 8). Hagué d'esperar a l'any següent, 1945, per a poder fer-ho. La seva confecció anà a càrrec d'Antònia Sert.⁴³

Durant tot aquest període (franquisme i primers anys de la Transició), l'àmbit d'actuació continuà essent gairebé en exclusiva les celebracions de la vila de Moià: Corpus —fins l'any 1964, en què es deixà de celebrar la processó—, la Festa Major i algunes altres celebracions puntuals —incloent-hi festes de la «Liberación»—. Només hem documentat dues sortides fora del poble: el 21 d'octubre de 1951 visitaren Manresa per acompanyar, juntament amb els seus homòlegs de Sallent, Sabadell, Igualada, Solsona, la Casa de Caritat de Barcelona, Sant Sadurní d'Anoia, Terrassa i Berga, els gegants de Barcelona, que actuaven de padrins de la Pubilla, la nova geganta manresana.⁴⁴ La segona sortida fou en 1958 a Sant Feliu de Codines «para tomar parte en un festival».⁴⁵

Diversitat de capgrossos

Com ja hem dit, els dos capgrossos estrenats l'any 1930, amb el seu barret de tres puntes, sobrevisqueren a les destruccions de la guerra i són els que ja l'any 1939 participaren en les celebracions de la Festa Major. No disposem, però, de cap testimoni fotogràfic fins al moment de l'estrena dels gegants, l'any 1944. I aquí, ja estan acompanyats pels nous nans adquirits per (o amb la col·laboració de) la colònia estiuenca.

El «Saludo a los veraneantes» del programa de la Festa Major de 1944 parlava de vuit capgrossos, però a través dels testimonis fotogràfics només

42. «Efemérides moyanesas, años 1939-1946», *La Tosca*, agost 1947, p. 30. Val a dir que en aquesta recopilació de dades es datà l'aparició de la nova comparsa de gegants i capgrossos el 15 d'agost de 1945. Aquest error ha produït que les celebracions dels aniversaris dels gegants s'hagin celebrat amb un any de retard.

43. El dia 24 d'agost de 1945, Antònia Sert presentà una nota de despeses per «confeccionar "capa" de la "giganta"», per import de 150 pessetes, als quals se n'afegien 15 per «cuello alambre». El 31 de juliol anterior havia anat a comprar a Almacenes Rodríguez, de la Ronda de Sant Pere, núm. 8, de Barcelona, 15 metres de roba, que costaven 425 pessetes.

44. *Geganters de Manresa. Les figures. Pubilla* [en línia], <<http://www.gegantsdemanresa.cat/la-pubilla.html>> [consulta: 5 maig 2016]. En aquesta pàgina hi ha un enllaç a un petit documental del *No-Do* en què es pot observar, de revolada, la parella moianesa. Per a anar a Manresa es va fer algun retoc als gegants moianesos, de manera que el sastre Antoni Corominas va presentar, el 30 de novembre de 1951, una factura per import de 42 pessetes «en concepto de género entregado para el arreglo de los "GEGANTS" con motivo de su visita a Manresa» (AHM, Compte general, 1951).

45. Segons la nota de la comptabilitat municipal, per la qual s'anotava el pagament de 46,25 pessetes a Mercè Renom «por adquisición de flores para adornar a la pareja de gigantes desplazada a San Feliu de Codinas para tomar parte en un festival» (AHM, Compte general, 1958).

Fig. 10. El segon i quart capgrossos, adquirits en 1955, en una processó de Corpus de cap a l'any 1957 (Arxiu Fotogràfic Renom)

n'hem sabut localitzar set (a part dels dos antics). D'aquests, sis i els dos antics van ser ben retratats en la fig. 9, al costat dels gegants i el Pollo; d'esquerra a dreta hi podem veure els nans següents: el Moro, el Gras, el Prim, un dels nans vells, el Buster Keaton —conegut com «el Sèrio»—, el Manyo, el Popeye i el segon nan antic. En la fig. 8, i just al darrere del Pollo i davant l'assortidor de benzina de la cantonada de la Fonda del Remei, s'hi distingeix el setè capgròs nou, que podem identificar com un Xinès. Tots aquests models, comprats, com els gegants, a El Ingenio, es van fer molt populars en la Catalunya d'aquell moment.

La següent renovació de capgrossos es va produir l'any 1955. En aquest cas fou el mateix ajuntament qui es va fer càrrec de l'adquisició de dos nans a El Ingenio.⁴⁶ Eren el model 29 (175 pessetes), que correspon a un pallaso de cara blanquinosa, i el model 215 (160 pessetes), que podem identificar amb la figura d'una dona. Ambdós capgrossos apareixen en la fig. 10, corresponent a una processó de Corpus de cap a l'any 1957, on comparteixen protagonisme amb el Moro i amb un dels nans antics que, fruit del deteriorament dels anys, havia ja perdut el barret de tres puntes.⁴⁷

A partir d'aquí, les següents dades són força fragmentàries. Els dos nans estrenats en 1955 sembla que tingueren una vida curta; així, per exemple,

46. AHM, Compte general, 1955.

47. El mateix nan Pallaso apareix conduint un Biscúter, al costat del Manyo i del Moro, en una fotografia de 1955 o 1956 publicada en el calendari de *Modilianum* de l'any 2012.

Fig. 11. El Pollo, envoltat per capgrossos, alguns dels quals ens són desconeguts (col·l. Manel Alsina)

el que representa una dona no torna a aparèixer en cap altra de les fotografies que hem pogut consultar. Per altra part, en la imatge 11, datada cap a l'any 1960, hi apareixen sis nans: tres dels de 1944 —Buster Keaton, el Moro i el Popeye— i tres altres que no hem tornat a veure ni dels quals tenim cap constància d'adquisició: dos capgrossos negres i un altra nan, amb el cap més petit, que representava un nen amb els ulls molt oberts. Potser eren capgrossos particulars?

La gran renovació es produiria l'any 1969, quan l'Ajuntament de Moià acordà en el ple del 25 de juliol l'adquisició de sis capgrossos nous per a la comparsa dels gegants.⁴⁸ Aquests són els sis nans que apareixen en una fotografia de força anys després (fig. 16), comprats també a El Ingenio:⁴⁹ l'Andalusa —segons el concepte de la factura—, el Cuiner, Groucho Marx —en la factura «Hermano Mark [sic] bigote»—, el Negre —«Hombre negro»—, el Pagès —«Payés peq.» segons la factura— i el Gepetto —«Viejo gafas»—. Cada un d'ells costà 750 pessetes, excepte l'Andalusa, que en valia 700, i el Pagès petit, 600. A l'esquerra de la foto hi apareix un setè nan, una Vella, que no formava part dels adquirits aquell any. La major part dels capgrossos portaven una guardiola en forma de taronja.

48. Segons dada provinent del buidatge de les actes municipals realitzat per Salvador Farràs.

49. AHM, Manaments de pagament, 1969.

Nous geganters i músics

Durant tots aquests anys, essent responsabilitat municipal la sortida dels gegants, el seu pagament anava a compte de l'ajuntament. Encara que amb algun buit, els comptes públics permeten saber quant es pagava i qui foren els protagonistes de fer ballar i acompanyar els gegants pels carrers de la vila.

Així, cada geganter va començar cobrant per participar en la processó de Corpus quaranta pessetes l'any 1945 i va acabar, en 1963, rebent-ne cent. Per la Festa Major (els dies 14, 15 i 17 d'agost; per tant, cercavila de la vigília de la festa, dia de la festa i dia de la Festa de l'Arbre Fruiter) les quantitats augmentaren de les cent pessetes de 1945 fins a les 2.000 de l'any 1977. De manera semblant, el Pollo passà de 25 per Corpus i 75 per la Festa Major de l'any 1947 a les cent dels darrers Corpus i fins a les 2.000 pessetes del 1977. I el flabiolaire, de les 75 pessetes de la Festa Major de 1948 fins a les 250 de 1960 i cent del Corpus (xifra de l'any 1958).

Els geganters que tenim documentats fins l'any 1977 (data fins a la qual la documentació està dipositada a l'Arxiu Històric de Moià) són els següents (en alguns casos n'hi ha més de dos el mateix any, perquè podien canviar entre Corpus i Festa Major): Joan Font Crusat (1944-1945 i 1951), Josep Serracarbasa Picañol (1944-1945), Florenci Crusat Pons (1945-1963), Ramon Alboquers Crespi (1946-1969),⁵⁰ Josep Pladevall Serracarbasa (1965), Josep Pladevall Vila (1966), Pere Forcada Sala (1967-1971 i 1973-1974), Miguel Barrero Extremera (1970-1973), Josep Guiu Pi (1972), Julio

Fig. 12. Ramon Canadell fent de Pollo, l'any 1976, amb els seus predecessors, Manel Comellas (dreta) i Josep Serrà «Quelic» (fot. Josep Alcoceba Serrà)

50. En la primera sortida (Corpus de 1946) apareix com a Josep Alboquers; no sabem si es tracta del seu germà, Josep Alboquers Crespi, o bé d'un error del mecanògraf.

Fig. 13. El flabiolaire Elies Sañé (esquerra) acompanya els gegants en l'Homenatge a la Vellesa de 1953 (fot. Brangulí; col·l. Anna M. Molera)

Martínez Hernández (1974), Rafel Camps Vilalta (1975-1977) i El Bourj El Habib (1975-1977).

La figura de Pollo fou interpretada durant molts anys per Manel Comellas Prat (1947-1961), només amb el breu parèntesi de Pere Almató Pujol (Corpus de 1953). El succeí Ramon Canadell Cantó (1962-1977, fig. 12), amb les excepcions de 1972, quan ho fou Félix Osorio Erena (però Ramon Canadell percebé 200 pessetes en concepte de «ayudante» del Pollo) i 1974, quan en féu Rafel Camps Vilalta.

Finalment, l'acompanyament musical anava a càrrec d'un músic, tocant el flabiol (anomenat «flautín» l'any 1948 i «flauta» en 1951); l'any 1953, segons la documentació, l'acompanyament anà a càrrec d'una gralla. Els músics foren, en una relació no exhaustiva: Sebastià Molas Valls (1944 i 1950), Lluís Parareda Bosch (1948, 1950-1951 i 1956), Elies Sañé Mas (1953-1956 i 1958-1960, fig. 13). Per la Festa Major de 1950 es pagà a Ramon Cantó Soldevila 300 pessetes en concepte de «músicos de pasacalle». És la primera vegada en què es canvià el tradicional acompanyament d'un sol instrument per una orquestra, fet que es convertiria en habitual a partir de la dècada de 1960.

Els macers, uns personatges poc coneguts

El mateix any 1944 en què s'estrenaven els gegants i alguns capgrossos pagats, en tot o en part, per la colònia d'estiuejants, la invitació de l'alcalde

Fig. 14. Els macers acompanyen l'alcalde de Moià, Francesc Alibés, el rector, Mn. Ramon Cabanas, el president de la Diputació, Lluís Argemí de Martí, i altres autoritats, l'any 1945 (fot. Brangulí; col·l. Anna M. Molera)

al senyor rector abans citada també esmentava la presència de «mazeros para las grandes ceremonias», mentre que el programa de la Festa Major del mateix any esmentava els nous gegants, capgrossos i Pollo i hi afegia «con sus porreros correspondientes». Tenim, però, dubtes que els macers acabessin fent els seu debut aquell any. El dietari inèdit de Ramon Cantó esmenta l'estrena de gegants i capgrossos, però no així d'aquests nous personatges. I, més significatiu encara, no és fins l'any següent que es paguen 500 pessetes a l'escultor vigatà Lluís Comas «por la confección de dos mazas artísticas talladas en madera ... para los maceros de este Ayuntamiento».⁵¹

Els dos macers, vestits de manera medievalitzant amb dalmàtiques i mitges gruixudes i un barret amb forma de corona mural i amb una ploma blanca. Una llarga barba postissa acabava de donar-los una aparença ben estrafolària (fig. 14). O bé, amb perruca i també amb barba, però no tan llarga, una túnica-vestit d'aparença gruixuda i amb un coll blanc, botes altes i una gorra més de trobador... (fig. 15). I és que els nous personatges moianesos només tenien pròpies les maces. Els vestits i les perruques eren llogats en cada

51. AHM, Compte general, 1945. L'escultor Lluís Comas i Bres seria, uns anys després, l'autor d'algun dels nous misteris de la Setmana Santa de Moià; com a mínim, l'any 1950, del de l'enarborament de la Creu, (Jaume CLARÀ i ARISA, *La Setmana Santa de Moià: notes històriques i elements tradicionals*, Moià: Associació Cultural Modilianum; Gràfiques Ister, 2013, p. 99.

Fig. 15. Els macers, l'any 1946; en aquesta ocasió el convidat forani era Josep M. Marcet, alcalde de Sabadell i procurador en Corts (fot. Brangulí; col·l. Anna M. Molera)

ocasió, en concret a Manresa, a la Sastreria para Teatro García i a la perruqueria J. Prunés Vilaró, respectivament. La idea dels macers molt probablement fou de Joan Estevanell, el conservador del Museu, ja que els tràmits i la presentació de les factures manresanes les realitza ell mateix. En el primer any que trobem la seva factura, el 1945, assenyala quin devia ser el seu objectiu: la recreació «de los antiguos maceros municipal y veguerial», o sigui un representant l'antiga vila i terme de Moià, i l'altre de l'antiga vegueria de Moià i Moianès.

Els macers no estigueren en actiu durant gaires anys. La darrera menció de què disposem és el programa de la Festa Major de 1960, però la darrera despesa consignada en els comptes municipals correspon a l'any 1956.

Els únics noms de moianesos que coneixem que donaren vida a aquests personatges foren, per la Festa Major de 1953 i 1954, Artur Solà Borralleras i Joan Font Crusat, el mateix que havia fet de geganter uns anys abans.

Epíleg: la creació de la Colla Gegantera (1983)

Durant la dècada de 1970 i, sobretot, amb l'adveniment dels ajuntaments democràtics, l'any 1979, la cultura popular i tradicional del nostre país i, en especial, les activitats de carrer visqueren un període de ressorgiment. Fou el cas de les cercaviles de gegants, capgrossos i altres animals del fabulari, que es recuperaren o es crearen de nou per a donar un major contingut popular a les celebracions festives de les nostres viles i pobles. En el cas del moviment geganter, és el moment en què les trobades de gegants, acompanyats per les seves colles de geganters i de grallers, sovintegen arreu, creant una veritable xarxa d'intercanvis. Un dels moments decisius va ser la I Trobada Internacional de Gegants, celebrada a Matadepera l'any 1982.

Fig. 16. Membres de la primera colla gegantera, l'any 1983, amb els capgrossos comprats per l'ajuntament en 1969 (col·l. Manel Alsina)

Aquell mateix any, Moià acollia les primeres colles forànies. Era la vigília de la Festa Moià i els gegants moianesos eren acompanyats pels d'Avinyó, els de Sallent i els de Manresa. La revista comarcal *Truc*, en fer-se'n ressò, hi afegia el següent comentari:

Val a dir que ens semblà molt interessant aquesta trobada de gegants que sens dubte feren les delícies de la gent. Val doncs la pena de repetir-la, ampliant si es pot, les representacions de pobles veïns. Cal també empènyer la participació dels gegants de Moià en les trobades que es fan a d'altres indrets de Catalunya. Els vàrem trobar a faltar a la trobada internacional de Matadepera.⁵²

Encara més significatiu —i més decisiu— va ser l'article publicat per Sebastià Padrisa a la revista *La Tosca*. Era un dels articles genèrics que Padrisa signava amb el pseudònim de Pollo Matapuques i Robaescaroles, i hi feia referència a diversos aspectes de la darrera Festa Major, entre ells la necessitat de disposar d'una colla gegantera pròpia:

Tot observant la cercavila del dissabte i barrejat amb tot el bullit, vaig poder observar la diferència entre les colles geganteres que teníem com a convidades i l'amfitriona, la moianesa. Elles, les de fora, se'ls veia una gent que venien en grup per fer lluir la festa, que la vivien i que n'eren part; allí hi havia des de

52. «Moià: Festa Major 1982», *Truc*, setembre 1982, p. 7.

geganters (i bastants per a cada gegant) fins als seus fills, tots amb una sola fita: fer lluir la festa.

Els nostres geganters gruaven per seguir el ritme que imposaven aquestes colles enfront de la nostra. Mentre els uns se sentien recolzats per la seva «afició» i sempre amb homes descansats per a ficar-se sota els gegants, els d'aquí eren sempre els mateixos que feren tot el recorregut —ací caic, ací m'aixeco— i sense cap ajut dels «fans». Què ha passat?

La cosa és simple. No hi ha gent disposada a conservar-ho plantant-hi el coll.

Però de gent sí que n'hi havia. L'any següent, 1983, es creava la Colla Gegantera de Moià que, des d'aleshores, té cura dels gegants i capgrossos, de la seva participació en les festes locals i de portar-los allà on sigui. Entre els primers membres que en formaren part, procedents la major part d'ells dels Armats de Moià, hi havia Sebastià Padrisa i Loreto Rovira, Jaume Canadell i M. Àngels Vilalta, i Eugeni Arisa.

Amb la Colla Gegantera s'obria un període de creixement, que queda fora de l'abast d'aquest article, però del qual es poden citar com a fets més importants: la celebració anual de la Trobada de Gegants des de l'any 1983, la creació del grup de grallers (1987),⁵³ la incorporació del gegantó Trapella (2003), la dels nous gegants, el Toll i la Toixonera (2007)...

53. En *La Tosca* de setembre de 1986, els Geganters escrivien: «Tenim, però, una enyorança: ens agradaria poder comptar amb una colla de grallers. Esperem que aviat serà possible amb la col·laboració de tots» (ELS GEGANTERS, «Que comenci la festa!», *La Tosca*, setembre 1986, pp. [18]-[19]).